

Néhány eszme az egyesületi jog körül.

Tisztelt Szerkesztő Úr! A francia nyelv igen gazdag elmés, életbölcsest tanúsító kifejezések s mondatokban, melyeket csak némely helyzetekben tanul az ember .kellőkép megérteni s méltányolni; így soha sem tapasztaltam s éreztem inkább mint ez alkalommal árnyoldalait és kellemetlen következeit az „embarras de richesse - nek“ vagy is ama közönségesen irigyelt helyzetnek, mely bár miben is sokáig válogatnunk enged. Midőn kegyed által azon hízelgő felszólítással tiszteltetem meg, hogy az ellenzéki körälmanach tartalmához valami dolgozatommal! én is járuljak, még választanom lehetett korszerű és érdekes tárgyak halmazában s még előttem — nyúlt el hosszú sora e munkára szánható napoknak, heteknek, sőt, szégyenemre, e tekintetben hónapokról is kellene szótanom. De a tárgy és idő bősége elaltatott s miután e napokban kegyed emlékeztetése által felébresztetem, azt vettem észre, hogy ebből is, amabból is kifogytam. Még egy pár nap s a kitzűzött

határidőnek vége szakad, a tárgyak érdekesbjeit pedig mások elkapták előlem, min azonban nem búsulok, mert ügyesebb tollak alá kerültek s é szerint még dicséretre is számot tarthatok hanyagságomért, mert ez a közönséget aligha jelesebb dolgozattal nem aján-dékozá meg, mint a minőt munkásságomtól várhatott volna. Sőt, öndicsekvés nélkül szólva, van is ebben egy kis valódi érdemem, mert hogy a tárgyalandó kérdések közt előbb nem választottam, egyik főbb oka az volt, hogy egyet mást ügyesebb kezektől el ne vonjak.

Volna ugyan még egy fontosságra nem utolsó tárgy, melly tudtommal a körلمانach dolgozó társai által máig elfoglalva nincsen, ez pedig a szabad egyesülhetési jog s ennek conservatív ellenfeleink által szándékolt korlátozása. De itt ismét megakaszt azon, különben örvendetes körülmény, miszerint e kérdést nem rég a Pesti Hírlapban tisztelt barátom Szalay László szintolly alapos tárgyismerettel mint könnyű és fulánkos elmésséggel fejtegette; megakaszt a visszaemlékezés ama fényes szónoklatokra, mely-lyek ezelőtt egy pár évvel megyei gyűléseken ezen, akkoron egy kormányrendelet által csorbítással fenye-getett jog védelmére elhangzottak. Mit lehetne e helyen ismétlések nélkül mondani az ekképen szóval és írásban kimerített kérdésről? Ha mind a mellett e tárgy körüli néhány eszmét e levelemben megpen-dítek, ne tekintse ezt tisztelt szerkesztő úr érteke-zésnek, melly igényt tartarra, hogy a körالمانach egyéb dolgozatai közt méltó helyet foglalhasson,

hanem csakmint kísérletet adott szavam beváltására, — vagy ha úgy tetszik — mint bizonyítványát annak, hogy nem akarat hiánya akadályoztat Ígéretemnek kívánságom szerinti teljesítésében, hanem egyéb gátló körülmények mellett — miért piruljak ezt megvallani? bizonyos szellemi meddőség érzete is, melly néha talán más írókat is, de engem többször mint másokat szokott bénító súlyával megszállani.

Az egyesületek fontosságát és üdvös hatásait az emberi nem és polgári társaság úgy szellemi mint anyagi érdekeinek előmozdítására minden civilisált nemzet érzi és tapasztalja. A társas viszonyok jelen állapotában azok nélkülözhetem tényezőivé lettek a haladásnak. A status-hatalom, akár a törvényhozást, akár a kormányt értsük e név alatt, legjobb akarattal is csak a nagy egészet s ennek egyetemes érdekeit képes szemmel tartani és sikeresen pártolni; sokkal magasabban áll, hogy sem annak figyelmét ama sokféle, hely és osztálybeli viszonyokból keletkező apróbb, de azért saját körükben — még is fontos érdekek magokra vonhassák, sőt figyelmének, munkásságának és erejének annyifelé fordítása, eldarabolása kettős irányban szülne káros hatást, a mennyiben egy részről a közügy elhanyagolását okozhatná, más részről pedig ama kisebb körű érdekek is szenvednének, mert ezek czélszeru kezelése részletes tárgyismeretet kíván, melly csak a közelebbről érdekletekben található, s mellyet egy mindenre terjeszkedő kormánytól követelni annyit tenne, mint benne isteni mindentudással határos sokoldalúságot keresni

Kormánytól o tekintetben egyebet józanúl várni és kívánni nem kell, nem szabad az egyesületi mozgalom általános pártolásánál, neki pedig e körül a felügyelésen túl terjedő s mélyebben ható befolyást engedni nem tanácsos, sőt veszedelmes.

Ha valahol e világon, Mazyarországban fontos és nélkülözhetlen az egyesülhetési jog, féltékeny megőrzése tehát a magyar ellenzék egyik főbb feladása. Ha körültekintünk jelen állapotainkon, látunk-e haladást a közélet bármely ágában mellynek kiindulási pontját nem az egyesületi térén fedeznek fel? Az osztálybeli előítéletek és ellenszenvek enyészését, a tudományos munkásság növekedését, a művészeti Ízlés ébredését, a nevelés szent ügyének melegebb pártolását, észszerűbb mezeti gazdaság terjedését, a gyáripár kezdő virágzását, a kereskedés élénkebb mozgalmait nem köszönjük-e közvetlenül vagy közvetve az egyesületek munkásságának? Nálunk tehát nem csak a felebb említettem szűkebb körű, helybeli s osztálybeli érdekek, de a haza és nemzet közérdekei is az egyesületi működés segedelmére szóróinak, s ha ebben — nem találnak emeltyút örök mozdulatlanságra vannak kárhoztatva. Hogy e részben a status - hatalom részéről tetemes költségekkel járó intézkedések nálunk még eddig nem történtek, ezt rosszaim nem szándékom, mert valljon addig, míg a nemesség szűz vállait — minden teher alól elvonja, lehet-e, szabad-e a szegény adózó nép kisajtott veritékét bármi üdvös közcélokra igénybe venni? Igaz, vannak még az adón kívül egyéb jövedelmi fonások

is, mellyek a magyar kormány kincstárába /olynak, s mellyekből egyszer másszor lehetett volna hazánk közhasznú intézeteit Öntözgetni, de ez iránt sem akarok most panaszra fakadni, miután újabb, időkbén fejedelmünk kegyelméből több közczéhi egyesületünknek pénzereje tetemes gyarapodást nyert. De x nem tapasztaltuk - e több ízben keserű fájdalommal, hogy hazánk érdekeinek nem csak pártolás hiánya miatt kellett szenvedniök, de haladásunk útjába nem ritkáljlegyőzhétién, akadályok is gördítettek? Miután tehát egy részről méltányossággal nem kívánhatjuk, hogy a status társadalmi érdekeinket tetemesb pénzáldozatokkal segítse, míg a vagyonosb osztály a közterhekben nem osztakozik, annál állhatatosban kell működnünk és hatnunk az egyesületi téren, hol legalább egy parányi részét róhatjuk le hazánk iránti, nagyon is sokáig mulasztott kötelességeinknek; s miután más részről hosszú évek során tett keserű tapasztalásaink azt mutatták, hogy a kormánytól szellemi és anyagi haladásunk pártolását nem, sőt némelly esetekben annak akadályoztatását várhatjuk, kötelességünk ekkép elhanyagolt érdekeinket saját, szövetkezés által gyarapuló erőnkkel előmozdítani s ez útunkban álló akadályok elhárítására ernyededen kitűréssel minden békés és törvényes eszközt felhasználni.

De bármilly fontosnak tartasuk az egyesületi jogot, bármi hatalmas rúgóját lássuk benne a polgári társaság életművezetének, még is annak törvény általi biztosítását szükségtelennek, törvény általi szabályozását pedig károsnak véljük, kivált olly körülmények

között, miilyenek. hazánkéi. Vigyázzunk, hogy azon kelepcebe ne essünk, melyet az ellenfél számunkra készít, midőn az egyesületi jog iránt törvényes intézkedést ajánl. Ne higyjük, de irányát ismerve nem is hihetjük, — hogy a conservatív párt ez indítványával egyebet akarjon, mint e becses jognak zöld gallyakkal és virágokkal ügyesen betakart sírját ásni.

Akár melly oldalról tekintsem e kérdést, az egyesületi jogot illető törvény szükségét vagy hasznát nem láthatom át. Az egyesületi jog törvény védelmére nem szorul, mert az hogy többen valamelly, akár a polgári társaságra, akár egyesekre nézve hasznos, vagy legalább ártatlan és veszélytelen célra egyesült erővel törekedjenek, engedő törvény tárgya nem lehet, miként az egyes ember sem vár vagy kér a törvénytől engedelmet arra, hogy mnkját, idejét, pénzét egy vagy más, polgárilag nem tiltott célnak szentelhesse. A társadalmi állapot némelly tettekre s viszonyokra nézve tiltó vagy megszorító törvényeket kíván, de engedő törvények hozatala képtelenség, és mondhatadan zavar kútfejévé lehet. Hogy a törvényhozó a társas élet ezer meg ezerféle viszonyait és bonyodalmaikat mind előre lássa § azok iránt engedő törvényekről gondoskodjék, teljes lehetetlenség, pedig ha azon elv, miszerint tenni csak azt szabad, mit a törvény határozottan megenged, egy esetre alkalmaztatik, mint például többeknek egy közös célrai egyesülhetésére, nincs ok miért ne lehessen, miért ne kelljen ugyanezen elvet a társas élet minden ágai-ban alkalmaztatni. Milly zavar, önkény, habozás,

aggodalom következnek ez elvnek életbeléptetéséből mind azon viszonyokra nézve, melyekről a törvény nem gondoskodott, melyekre engedelmének bélyegét nem nyomta volna, pedig nem lehet hogy ez magát minden lehető viszonyokba befúrja és ha lehetne, ez a legnagyobb átok lenne, mely az emberi nemet valaha érhetné, mert az értelmiséggel és szabad akarral megáldott embert lelketlen géppé, egy roppant törvényhalmaz nyomorú rabszolgájává alacsonítaná; pedig hol volna azon határ-vonal mely a közülethez közelebb eső viszonyokat a tisztán magányosoktól elválaszsa s a törvény tolakodó engedelmének egészen a privattissimáig terjedését gátolja. De minek tovább fűzni ama képtelenségek láncolatát, mely a fentemlített elvnek következetes alkalmazásából szükségképen folya. Engedő törvénynek csak kivételképen van helye és szüksége olly esetekben, midőn valamely ártalmasnak vagy igazságtalannak bizonyult törvényes tilalom eltöröltetik, vagy a hatalom által netalán törvényen kívül emelt gátak elhárítátnak, szóval, midőn valamely elvesztett jog és szabadság visszaszerzettetik. Különbön azon elvnek kell mindenkor állani, mely szerint polgárilag minden szabad mit a törvény nem tilt.

Valamint elméleti szempontból tekintve szükségtelen az egyesületi jognak törvény általi biztosítása, s jóváhagyása, úgy gyakorlatban is feleslegesnek mutatkozik és mutatkozott az mindig. Miként az egyes polgár nem vár a törvénytől ösztönt és engedelmet arra, hogy eszének és szívének hajlamait kövesse,

legyen azoknak tárgya a közjó vagy magánérdek, úgy abban is, hogy illy célokra rokonérzésű ekkel egyesüljön, a törvény biztosítása s jóváhagyása vagy nem szükséges, vagy elégtelen. Az egyesületi szellemet nem a törvény serkentő és javáló szavai, hanem a szükség és hátra maradás érzete, jobblét és haladás utáni törekvés, lelkes hazafiak izgatása és a siker buzdító példái ébresztik; ezt hazánkban is bőven tapasztaltuk. De talán a hatalom irányában lehetne szükség biztosító törvényre? A törvény és jog korlátait tisztelő kormány ellenében elég biztosítékot nyújt a fentidézett jogelv, miszerint szabad mit a törvény nem tilt, ama korlátokat széttörő önkényes hatalom ellen pedig pozitív törvény is csak pókhálópaizs és nádfegyver.

Látjuk tehát, hogy az egyesületi jog törvény hozatalától hasznot, erősbödést nem nyerhet; de talán a polgári társaságnak, a kormánynak van szüksége biztosításra az egyesületeknek napról napra növekedő hatalma ellen? Kétséget nem szenved, hogy valamint egyes polgárok, úgy egyesületek is, pedig talán még több sikerrel forralhatnak bűnös merényeket törvényes institúciók vagy az álladalom consistentiája ellen, s

> illy bűnös tervek kivételét is megkísérthetik. Ha ezt csak külön egyesületi törvény által lehetne meggátolni, vagy orvosolni, szót sem emelnék ellene. Ki akarna rendbontó, törvénytörtő, tiltott eszközökkel tiltott célokra törekvő czimboraságok ügyvéde lenni, azokat a büntető igazság keze alól elvonni? Én nem! Mind a mellett e tekintetben sem látom szükségét és

hasznát egy speciális törvénynek. Miként az egyes polgárt, ha bünt követ el, úgy ar bünös czélra szövetkezetieket is sújthatja és sújtsa is a bírói hatalom Ítélete, s a mennyiben büntető törvényeink e tekintetben hiányosak volnának, ám egészítsük, javítsuk ki azokat. De én úgy látom s újabbkori történeteink is azt mutatják, hogy büntető törvényeink mostani hiányai mellett is habár elégtelenek az egyes polgárt, s kivált a nem nemes osztályok tagjait a hatalom önkényétől megóvni, a statusnak, a kormánynak biztosítására a polgárok lehető merényei ellen úntig elegendők. Hogy pedig veszélyes egyesületi mozgalmak a kormányhatalom figyelmét el ne kerüljék, elég garantiát nyújt a titkos társulatok eltiltása s azon főfelügyelési jog, mellyet fejedelmünk a közélet minden ágai felett gyakorol, s mellynél fogva egyesületi téren történekről is mindenkor tudomást vehet és követelhet. De olly törvényes intézkedés, mellyá végre, hogy száz egyesület közöl egy valamiképp veszélyes vagy bünös irányra ne tévedhessen, megszorítaná a többinek közhasznú munkáságát, s e mellett talán még sem gátolhatná ama rettegett iránynak titkon követését, illy intézkedés mondom szomorú társa volna a censurának, melly egy veszedelmes, vagy annak hitt eszme elfojtása végett, száz üdvös és nemes gondolatot öl meg esitájában, s bénítólághat a közértelem fejlődésére, s mind a mellett nem gátolhatja a tiltott eszméknek titkos útakon becsempészését. Ugyanez okból és szint annyi joggal meg lehetne tiltani minden barát

ságos összejövetelt és társalgást, mert ennek színe alatt veszélyes összeesküvés lappanghat, el kellene szedni a polgároktól minden fegyverszerí eszközt, kést, ollót, tűt, mert azzal gyilkosságot lehet elkövetni. E boldogtalan praeventiv rendszer következetes alkalmaztatása mellett az ország egy nagyszerű fegyintézeté válnék, mellynek szánandó lakói kénytelenek lévén minden lépéseiket egy felsőbb akarathoz mérni, közönséges fegyenczektől csak annyiban különböznének, hogy nekik a szabadulás órája csak a sír szélén ütne.

A polgári társaság biztossága tehát nem kíván megszorító törvényt, de ez más részről igen káros is lehetne, mert zsidbasztólag hatna az egyesületi szellemre minden olly intézkedés, melly az egyesületek alakulását és működésük sikerét előleges felsőbb jóváhagyástól fúgesztené fel, melly a kormánynak a felügyelés határára túl menő befolyást, közvetlen avatkozást engedne az egyesületi ügyek vezetésébe. — Tudjuk és tapasztaltuk milly gyanús szemmel nézi kormányunk hazai érdekeink melletti élénkebb mozgalmainkat, milly hajlandó volt mindig a legártatlanabb dolgokban forradalmi, elszakadási tudja isten mi egyéb bűnös tervek rémképeit látni. Alig van egy nagyobbszerű egyesületünk, a nemzeti Casinótól a védegyeletig, melly létezése valamelyik stádiumában, kivált alakulásakor Hlyen kuruczféle törekvés gyanújától tisztán állott volna a kormány előtt, habár ezek legtöbbjei idő jártával igen ártatlanok és jámboroknak bizonyultak is be. Valljon

hiszük-e, hogy ez egyesületek mai nap léteznének s működésük eredményeit élveznek, ha keletkezésük kor a kormány törvényadta joggal birt volna a jóváhagyás megtagadása által létesüléseket lehetlenné tenni? Ha visszaemlékezünk mind azon akadályokra, mellyel küzdeniük kellett, valahányszor munkásságokban olly eszközökre szorultak, mellyek a kormány kezei alatt állanak, — mint p. o. a sajtó útjani hirdetések s más effélék, a fentebbi kérdésre kész a felelet. Pedig ez akadályokat olly társaságok is tapasztalták, mellyek tisztán anyagi érdekek körül forogtak, mellyeknek pártolását máshol bármily political hitvallású kormány feladásának tekintené. Ezen abnormis jelenség csak ama szerencsétlen tévtariból magyarázható, miszerint Magyarország s az örökös tartományok érdekei egybeférhetetlenek, miszerint hazánknak felvirágzása a — közbirodalom többi részeinek jólétét csökkentené. E tévedés nekünk keserű gyümölcsöket termett. Valahányszor hazánk érdekei akár valósággal, akár csak látszatra is összeütköztek az örökös tartományok érdekeivel, a helyett hogy kölcsönös engedmények útján azoknak fnéltányos kiegyenlítése kísértetett volna meg, többnyire úgy segítettek e bajon, hogy a mi érdekeinknek kellett háttérbe szorulni. Ebből az tetszik ki, hogy a magyar kormány eddig nem érezte hivatásának illy összeütközés alkalmával a magyar érdekeket képviselni, — mellettük erélyes szót emelni, vagy hogy ebbeli törekvése sikert nem nyerhetett. Bármí legyen oka e mostoha helyzetünknek, míg ez tart, s az eddigi tapasztalást

kedvezőbb jelenségek meg nem czáfolják, nem tagadhatni, hogy egyesületeink vezetését a kormány kezeibe adni annyit tenne, mint a már létezőknek munkásságát zsidbasztani, s az ezentúl keletkezendőket csirákban elfojtani. Legjobb esetben is, ha egyesületi mozgalmaink a felsőbb körökben ellenszenvet nem találának, a kormányi avatkozás késleltető, s halogató fonnái, a büreahcratia csigaszerű eljárásai, már magokban is elegendők volnának a magyar buzgóság és áldozatkészség szalmatüzét első fellobbanásaiban eloltani.

A mondottak szerint tehát az egyesületi jog körüli akár biztosító, akár korlátozó törvénynek sem szükségét, sem hasznát nem látom, de igep is káros következéseit és veszélyeit; a conservativek ide vágó indítványait pedig nem tarthatom egyébnek ügyes fogásnál, mellyel örömet oda vinnék a dolgot, hogy színlelt barátság, ápolgatás és czirogatás. közben megölhessék ez életfontosságú jogot melly már jelenleg is az emberi nem haladásának és jólétének egyik . hatalmas emeltyűje, de mellynek a jövő kor még nagyobbyszerű hatását tapasztalandja, mellynek a polgári társaság egykor talán fentartását, s egy chaos-Szerű felbomlás veszélyeitől! · megmentését fogja köszönhetni.

Igen is, erősen hiszem, hogy az egyesületi eszmének a jövő korban nagyszerű feladása leend. Ennek fejtegetése nem tartozik szorosán tárgyamba, mert a kérdésnek ezen oldala nem napi érdekű, és gyakorlati fontosságot, legalább hazánkra nézve, talán csak egy még távol jövendőben fog nyerni, minél fogva

azzal foglalkodni nem lehet még most a magyar ellenzék feladata. De miután írás közben neki melegedtem, engedjen még nekem tisztelt szerkesztő úr e körül egy kis elmefuttatást. A polgári társaság jelen szerkezetét veszély fenyegeti, nagyobb mint azt valaha érte, mely ha eleje nem vétetik egy közelebb vagy távolabb jövődöben minden fennálló, nem csak political, de socialis institutiót is, alapjaiból felfogatandó. A baj itt ott már rágni kezdi a társadalmi élet gyökeireit s rémítő progressióban halad előre; kútfeje a vagyonnak, az élet javainak aránytalan felosztása. Ez aránytalanság létezett ugyan minden korban, de nem olly mértékben éreztetett, nem olly veszélyes és fenyegető alakban mutatkozott ez előtt mint most. A középkorban divatozott hűbéri rendszer alatt az úr és jobbágy közötti viszony erőszakosb, durvább, zsar nokibb szint viselt ugyan, egyes esetek borzasztóbb tapodását mutatták az emberi méltóságnak, de a nép élelme legalább biztosítva volt s az nem nézett napról napra rettegéssel a reá, mint bizonyos áldozatára vi gyorgó éhhalál szemébe. Most a dolgok állása megváltozott. A hűbéri járom csak kevés országban nyomja még a nép nyakát, ezekben is súlya köny nyebbedett és — nincs emberi hatalom, melyly annak széttörését meggátolhatná. De a régi baj ezért még orvosolva nincsen csak új alakot öltött. Nézzük föld-részünk legcivilisáltabb, legvirágzóbb országait, a nép ott nem nyög ugyan többé a hűbéri kényúr vas-pálczája alatt, de azért még is reggeltől késő estig dolgozik nem magának, hanem másnak, mert véres

verítékének gyümölcse a gazdag tőkepénzesnek kincseit szaporítja s abból számára alig jut annyi, hogy örömtelen életét nyomonían tengesse. S ne merészeljen a boldogtalan sorsa ellen panaszkodni, a munkája után nyereségből magának arányosb osztályrészt követelni, illy panaszok, illy követelések megfosztánák őt munkájától, melly családját nyomorúan bár, de még is táplálja, letaszítánák őt azok sorába, kik munkát keresve, de nem találva a világ kincseinek közepette, dőzsölő dúsgazdagok szomszédságában éhen vesznek el, vagy bűnös utakon keresve élelmüket a törvény büntető hatalma alá kerülnek. A várurak és földbirtokosok önkényét ekképen a gyárurak és tőkepénzesek korlátlan uralkodása váltotta fel; a nép szenvedései nem enyhültek, a rabszolgaságnak csak formája változott, most nem ember embernek, de osztály osztálynak ura, zsarnoka, s e viszonyt még kínosabbá, veszélyesbbé teszi az emberi méltóság és egyenlőség érzete, melly már ébredni kezd a szenvedésre és nélkülözésre kárhozott néposztályban is. S e baj, mint mondám rémítő progressióban halad, a pénz s ezzel együtt a hatalom mindig kevesebb kezekben gyűl össze, a máról holnapra élő proletariusok serge pedig napról napra növekszik, nem csak saját körébeni szaporodás által, hanem mivel a pénzariszokraták hatalmával a kisebb tőkepénzesek ki nem állhatván a versenyt, ezek közül is évről évre többen sodortatnak a végelszegényedés örvényébe. Ki ne szomorodnék el, midőn a jelenbe s közelebb jövőbe tekintve annyi nyomort és

szenvedést, oíly kiáltó ellentéteket lát, s ki ne borzadna el, midőn rá gondol, hogy illy kebellázító viszonyokból idővel, habár csak egy távol jövendőben is, melly irtózatoss caiastróphák következhetnek, catastrophák, niellyek a polgári társaság szerkezetének alapjait, a tulajdon szentségét, a családi élet oltárát, a civilisatio, tudomány, művészet legnemesebb gyümölcseit pusztítással s végromlással fenyegetik. Hazánk valamint még el nem érte a társadalmi állapotoknak itt csak futólag vázolt stádiumát (noha annak előjelei itt ott már nálunk is mutatkoznak) úgy a most érintett veszélyektől is még távolabb áll. De azért ne ringassuk magunkat kényelmes biztosságban, e stádiumokon előbb utóbb nekünk is keresztül kell mennünk; de különben is ez ügy az emberiség ügye s kit az emberi nem sorsa, annak jelene és jövője érdekel, az köteles módokról gondoskodni, mellyek a jelen nyomor enyhítése mellett a fenyegető veszélyt is elháríthassák.

A socialisták és communisták ábrándos rendszerei és tervei egész terjedelmekben véleményem szerint mindig kivihetetlenek fognak maradni, s ezt szerencsének tartom mert azoknak életbeléptetése az emberi nemet monoton, prózai, feszes kaszányaéltre kárhozhatná, s én részemről az áltálok szerkesztett társaságban élni nem kívánnék. De rendszereiken keresztül húzódik egy alapeszme, melly az érintettem bajt, ha gyökeresen nem orvosolhatná is, nagy mértékben enyhítheti s ez az associatio elvének nagyobb-szerű s általánosb alkalmaztatása, annak mintegy

beillesztése a munkás osztályok kereset-és életrend-szerébe. Már a mondottakból is kitetszik, hogy nem jótékony egyesületeket értek, mellyek a szűkölködőknek bármi alakban alamizsnát nyújtsanak, alamizsnát, melly csak pillanatnyi segílyt hoz s abban ki azt veszi, minden önálló törekvést elfojt, a lélek magánosságát megtöri, olly associatiókról szólok, melyek által a munkás osztály önerejére támaszkodva, saját munkája és szorgalma jutalmát vehesse és élvezhesse. Lássuk a dolgot közelebről! Az ipar készítményei után jární szokott nyereség három tényezőnek is, úgy mint a tőkének, a leleményes és tárgyhoz értő észnek és a munkának közös productuma; a méltányosság tehát azt kívánná, hogy a nyereségből e tényezők mind egyikének arányos rész jusson. De ez nem történik; a dolog jelen állásában a tőke elnyeli a nyereségnek csaknem egészét, az észnek aránylag csekély részt, a munkának úgy szólván semmit sem hagyván abból, mert a munkabér alig lévén elegendő a munkás élelmére, az nem egyéb a gyárak élő gépeinek fentartására megkívántató költségnél, s azt nyereség-osztaléknak tekinteni szintolly kevéssé lehet, mint a mezei gazda által ígás marhájának adott takarmányt. S a jelen viszonyok közt a munkás előtt el van zárva minden út ez igazságtalan osztály rectificatióját sürgetni. Mig a tőkepénzesek és gyárurak egyetértése a munkabérnek lehető legalacsonyabb fokra lenyomása iránt törvényes akadályt nem ismer, a munkás osztálynak bére javítását tárgyzó követelése, ha egyesektől jó, elbocsáttatást s végromlást

von maga után, ha pedig tömegektől ered, lázadásnak kereszteltek s a törvény büntető keze által sújtatik. Más részről a kézműves túlfeszített szorgalommal sem képes versenyezni aK gyárurak gépeivel és tőkével, saját munkája után tehát el nem élhet, s hogy megélhessen a munkáját használni kívánó gyárnok önkénye alá kell hajolnia. Ekkép, mint már említettem, a nem épen vagyontalan középrend is a proletariátus felé vonatik. A nagy tőkepenzeseknek ezen minden kisebb existenciát felfaló hatalma ellensúlyt másban nem találhat, mint a kisebb tőkepenzesek és munkások egyesülésében, nem pártos merényekre, hanem nagyobb, gyárszerű iparvállalatokra. A parányi erők, illy szövetkezés által gyarapulva, képesekké lennének a nagy tőkékkel versenyezhetni, ezeknek hatalmát korlátozni, a munkás osztály szolgai függését megszüntetni, az ipar gyümölcseinek, az élet javainak arányosb felosztását eszközölni, s ekképen a nyomort enyhítve s a gazdagok mindenhatóságának határt szabva a jelen viszonyokban gyökerező legkiáltóbb ellentéteket kiegyenlíteni, s az ezekből eredhető veszélyeknek elejét venni.

De nem csak a munka organizációjára és értékesítésére alkalmazható haszonnal az egyesülés elve, attól az élet szükségének és kényelmeinek könnyebb beszerezhetését, olcsóbb kiállítását is várhatja a munkás osztály. Ki nem tudja azt, hogy a nagy mennyiségbeni vásárlás, sokaknak közös háztartása felényi költséggel szokott járni; e tekintetben sikeres kísérletek már sok helyen tétettek, s hogy egyebet

mellőzzek a múlt télen városunkban is, példátlan olcsósággal eszközölt ételosztást akarom csak említeni. Nem akarok további részletekbe bocsátkozni, elég sőt talán sok is volt ez eszméket itt csak megpendíteni, életbeléptetésök úgy is csak egy később jövődönnek lehet feladása. Ki is volna képes elősorolni ama proteusi átalakulásokat, mellyekben az associatio elve képes leend az emberi nem³ jólétét nevelni, szenvedéseit enyhíteni. Hitem az, hog⁷ az egyesületi jogban termékeny magvá rejlik egy új s a³ mostaninál jobb társadalmi rendszernek, melly közvetlenül az ügyefogyottak érdekeit a hatalmasok önkényétől, s közvetve ezeket az inségzaklatta népnek vakdühétől fogja megóvni. Igen is én az egyesületi elvben többet látok a haladás és reform hatalmas eszközénél, én attól a társadalmi rendnek egykori megmentését várom, s e magasabb szempontból tekintve az, mosolyogjanak bár ellenfeleink ez állításomon, lényegre conservativ elem. Mi, a haladás és reform emberi, de egyszersmind a szó valódi értelmében conservfctivek, kik olly végre, hogy a polgári társaság alapjait conserválhassuk, a rajta körülötte buján tenyésző gyomot kiirtani igyekszünk, ne engedjük, hogy az álconservativek, kik egyebet nem conserválnak a visszaélések fattyúnövényeinél, nem ügyelve arra, hogy ezek gyökerei elébb utóbb az épület³ falait szétrepesztendik, ne engedjük mondom, hogy ezek e beceses jogot csirájában elfojtsák vagy annak természetszerű kifejlődését fonák intézkedések által megakaszszák! Ne hagyjuk azt ollyak³ kezei által

megnyírbáltatiii, kik rövidlátó bölcseségökben nem is gyanítják, hogy azon fából, melyet olyl örömet eltorpítenének, utódaik számára egykoron mentő bárka válhatik, vagy kik a hatolom-élvezet mámorában, nem törődve az utókorral, az önzők ezen gondolatával vigasztalják magokat: „après nous le déluge“! De mi kik nem önérdékeinket, nem a pillanat élvezet, kik a haza és emberi nem sorsát, annak jelenét és jövőjét tartjuk szemünk előtt s hordjuk szíveinken, mi conserváljuk e becses jogot eredeti épségében és tisztaságában kortársaiqk és utódaink számára!

Úgy veszem észre, hogy a távol jövőbe vetett jóspillantatok magas pathosba ragadtak, mit igen restellek mert: „du sublime au ridicule il n y a qu un pas.CÍ De hagyján, hiszen ez úgy sem akar egyéb lenni bizodalmas levélnél, niellynek rendeltetése hihe-tőleg az, hogy kegyed írószobájának valamely zugában csendesesen nyugodjék, míg majd henye nyugalmából kiragadva pipagyújtásra vagy kalácssütésre fog használtatni, s illy úton hiányainak daczára igen reális élvezetek eszközlője leend. Ha ellenben tisztelt szerkesztő úr e levelemmel, minden fogyatkozásai mellett, a köralmanach néhány lapjait be akarná tölteni, nincs jogom ezt ellenzeni, mert hiszen szavamat adtam s nevem az előfizetési íveken a dolgozótársak sorában áll; de ez esetben kérésem az, méltóztatnék e levelet úgy a mint van egész mivoltában lenyomatni. E kérés indító oka dolgozatom hiányainak érzete s ezen alapuló óhajtasom hogy az általam említett „enyhítő körülmények^ az olvasók tudomására jussanak. Hon-

fitársaim és elvrokonim nagy része alig ismer, vagy rég elfelejtett, mit azonban nemszégyenlek, mert a lefolyt éveket nem henyéléssel töltém, hanem hazám és pártom becsülete mellett a külföld előtt küzködve egy sereg agyarkodó béres író ellenében, jobb szándékkal és több kitöréssel mint tehetséggel, de talán még sem minden siker nélkül. Midőn tehát harczedzett és már szinte kifáradt tollvitéz létemre most a hazai közönség előtt mintegy újonczképen lépek fel, s ez alkalommal a magyar ellenzék írói által fűzött koszorúba illy igen is szerény levélkét tűzök, legalább azt kívánám, hogy ahhoz, írói hiúságom kímélése végett, néhány mentegető szót ragaszthassak, mellyek az olvasót kellő szerénységgel arra emlékeztessék, miszerént Horáczként: „interdum et bonus dormitat Homerus.“

Lukács Móricz.